

7. *Филиппова І. Г.* Експлікація категорії «відчуження» через систему соціальних інститутів / І. Г. Филиппова, В. Г. Сумцов // Мат. наук.-практ. конференції «Формування та розвиток трудового потенціалу України: проблеми і перспективи». — Луганськ-Євпаторія, 2011. — С. 181—182.

8. *Филиппова І. Г.* Інституціональна пастка: моделювання ринку праці в Україні / І. Г. Филиппова, Г.С. Балахнін // Формування ринкової економіки: збірник наукових праць. — Спец. випуск: у 3 т. — Т. 3. — К.: КНЕУ, 2010. — С. 369—377.

9. *Филиппова І. Г.* Інфляція і перерозподіл доходу в Україні / І. Г. Филиппова, В. Г. Сумцов // Часопис економічних реформ. Науково-виробничий журнал. — № 3. — 2011. — С. 10—17.

10. *Филиппова І. Г.* Концепція оцінки соціальної відповідальності бі-

and similar papers at core.ac.uk

provided by Institutional Repository of Vadym Hetma

С. 155—163.

Статтю подано до редакції 30.05.2012 р.

УДК 330.5

К. О. Хазах, аспірантка,
Донецький національний університет

ОЦІНКА ВПЛИВУ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ НА ПОКАЗНИКИ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ В УКРАЇНІ

АНОТАЦІЯ. У статті проаналізовано динаміку номінальної та реальної заробітної плати в Україні у докризовий, кризовий і посткризовий періоди. Вивчено показники заборгованості з виплати заробітної плати та їх структуру. Розроблено напрями системної модернізації економіки в сучасних умовах, що дозволять оптимізувати стан справ у сфері оплати праці.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: заробітна плата, заборгованість з виплати заробітної плати, інфляція, економічна криза.

АННОТАЦИЯ. В статье проанализирована динамика номинальной и реальной заработной платы в Украине в докризисный, кризисный и посткризисный периоды. Изучены показатели задолженности по выплате заработной платы и их структуру. Разработаны направления системной модернизации экономики в современных условиях, которые позволят оптимизировать состояние дел в сфере оплаты труда.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: заработная плата, задолженность по выплате заработной платы, инфляция, экономический кризис.

ANNOTATION. The dynamics of nominal and real salary in Ukraine in the pre-crisis, crisis and post-crisis periods is analyzed in this article.

The exponents of arrears of salary and their structure are studied. Directions systemic modernization of economy in current conditions, which will improve the situation in the area of □□salary.

KEY WORDS: salary, arrears of salary, inflation, economic crisis.

Постановка проблеми. Сучасна економіка України ще містить у собі наслідки фінансово-економічної кризи, яка дуже яскраво проявила усі недоліки, притаманні ринковій економіці: нездатність забезпечувати конкурентне середовище, виникнення безробіття, розвиток значної диференціації населення за рівнем доходів [5, с. 62]. Криза в Україні пов'язана з незавершеністю деяких важливих процесів ринкової трансформації, нерозвиненістю внутрішнього ринку, його залежністю від зовнішньої кон'юнктури, високим рівнем доларизації економіки, великим зовнішнім боргом, випереджальним зростанням фінансового сектора у відриві від реального, недосконалою структурою економіки та її надмірною енергомисткістю. Особливо гострим залишається стан справ у сфері оплати праці, що визначає низький рівень життя працюючого населення України, його невисоку купівельну спроможність, високий рівень майнового розшарування та соціальної напруги в суспільстві. Незважаючи на достатню розробленість теорій антикризового управління, досі не існує ефективних методів попередження і подолання фінансово-економічної кризи, а також антикризового регулювання різних сфер соціально-економічного життя та основних макроекономічних показників, зокрема заробітної плати.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед вітчизняних учених-економістів питання регулювання оплати праці в Україні досліджували Д. П. Богиня, В. М. Гончаров, А. М. Даниук, О. А. Дороніна, Г. Т. Завіновська, А. В. Калина, А. М. Колот, Т. А. Костишина, Г. Т. Куліков, В. Д. Лагутін, Н. Д. Лук'яненко, Н. О. Павловська, Л. М. Потьомкін та ін. Однак, не зважаючи на це, особливості регулювання в умовах кризи потребують подальшого вивчення й розробки ефективних заходів оптимізації ситуації, що склалась у сучасних умовах. Саме це обумовило вибір теми і визначає актуальність статті.

Метою статті є оцінка масштабів впливу фінансово-економічної кризи на розміри заробітної плати в Україні через зіставлення докризових, кризових і посткризових тенденцій, що склалися у системі оплати праці.

Виклад основного матеріалу. Кожна людина заслуговує на гідне життя і реалізацію своїх основних потреб, що передбачає гідну працю. Гідна праця, як відомо, включає чотири компоненти: зайня-

тість, права, захист і діалог. У свою чергу, зайнятість передбачає гідний дохід, що забезпечує гідні засоби існування. За даними ЄБРР Україна найбільше постраждала від глобальної фінансової кризи серед країн Східної Європи та Центральної Азії [4, с. 12].

Безумовними перешкодами гідній праці є те, що в нашій країні вихід з кризи супроводжується зниженням рівня реальної заробітної плати, несвоєчасною та в неповному обсязі виплатою заробітної плати, безробіттям, падінням платоспроможності, інфляцією, порушеннями норм чинного трудового законодавства з боку роботодавців. Окрім того, в умовах кризи почастишали випадки виплати заробітної плати у конвертах, не завжди проводиться індексація заробітної плати, відбувається штучне банкрутство підприємств.

Через світову фінансово-економічну кризу основні макроекономічні показники України у 2008—2009 рр. різко погіршилися: реальний ВВП — на 15,1 %; реальна зарплата — на 9,2 %; реальний наявний дохід — на 8,5 %; інвестиції в основний капітал — на 41,5 %; експорт товарів і послуг — на 43,4 %; імпорт товарів і послуг — на 49,9 %. Але вже у 2010—2011 рр. спостерігається тенденція покращання деяких з них. Зокрема, реальний ВВП у 2010 р. порівняно з 2009 р. збільшився на 4,2 %, а у 2011 р. у порівнянні з 2010 р. — на 5,2 %.

У контексті забезпечення умов гідної праці велике значення має вивчення динаміки заробітної плати і доходів населення у докризові та кризові роки (рис. 1).

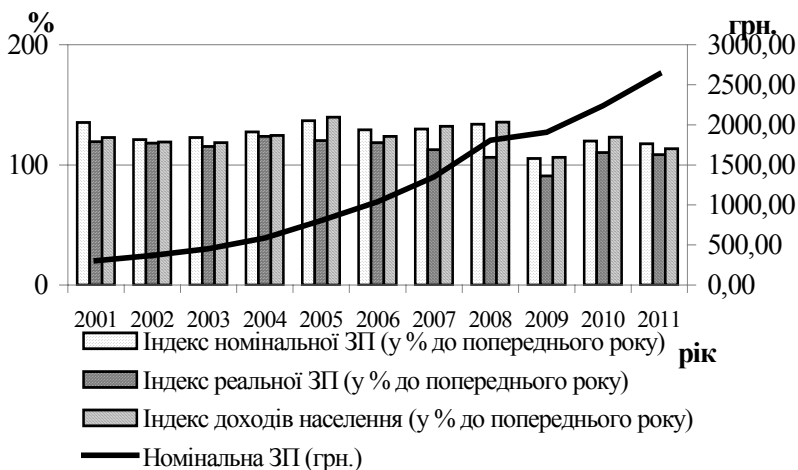

Рис. 1. Динаміка номінальної і реальної заробітної плати і доходів населення України у 2001—2011 рр. [7]

Як видно з рис. 1, у докризовий період (2001—2007 рр.) темпи зростання номінальної й реальної заробітної плати в Україні були досить високими, а у кризові роки відбулося уповільнення цих показників.

Темпи зростання заробітної плати у 2009 р. порівняно з 2008 р. (105,5 %) значно нижчі темпів зростання у 2008 р. відносно передкризового 2007 р. (133,7 %). Однак, у 2010 р. темпи зростання зарплат і доходів населення в Україні зросли. За 2010 р. реальна заробітна плата підвищилася на 10,2 %, номінальна — на 20 %, доходи населення — на 23,1 %. У 2011 р. також було зафіксоване зростання цих показників на 8,7, 17,6 і 13,6 % відповідно.

Слід зазначити, що індекс реальної заробітної плати у 2009 р. порівняно з 2008 р. становив 90,8 %, тоді як у 2001—2006 рр. він варіював у межах 123,8—115,2 %, у 2007 р. становив 112,5 %, у 2008 р. — 106,3 %. Що ж стосується середньої заробітної плати, то якщо влітку 2008 р. у доларовому еквіваленті вона становила 343 дол., то через рік вона склала лише 240 дол., хоча, як бачимо з рис. 1, номінально вона зросла.

Зростання реальної заробітної плати можна вважати дещо суб'єктивним показником. Оскільки, він безпосередньо залежить від індексу інфляції, то зростання реальної заробітної плати у 2011 р. на 8,7 % швидше розрахункова величина. Якщо індекс інфляції зазначали б не на рівні 4,6 %, згідно офіційним даним Держкомстату, а на рівні його оціночної величини — 16—17 % (за експертними оцінками), у результаті, отримали б не зростання, а зниження реальної заробітної плати на 3—5 %, що відображає більш реалістичнішу ситуацію в Україні, яка склалася.

Якщо ж рівень середньої заробітної плати в Україні порівняти з аналогічним показником у країнах Європейського Союзу, то середня заробітна плата в Україні «відстає» від середньої заробітної плати розвинутих європейських країн у кілька разів — від 2,5 до 25 [1, с. 81]. Крім того, порівняння зарплати в Україні та країнах ЄС свідчить що середньомісячна заробітна плата, наприклад, в промисловості України менше у 2,6—7,8 разу порівняно з «новими» країнами ЄС і у 16,5—25,9 разу менша ніж у «старих» країнах ЄС.

Негативні тенденції розвитку базових галузей економіки країни спричинили виникнення заборгованості з виплати заробітної плати (рис. 2 і 3).

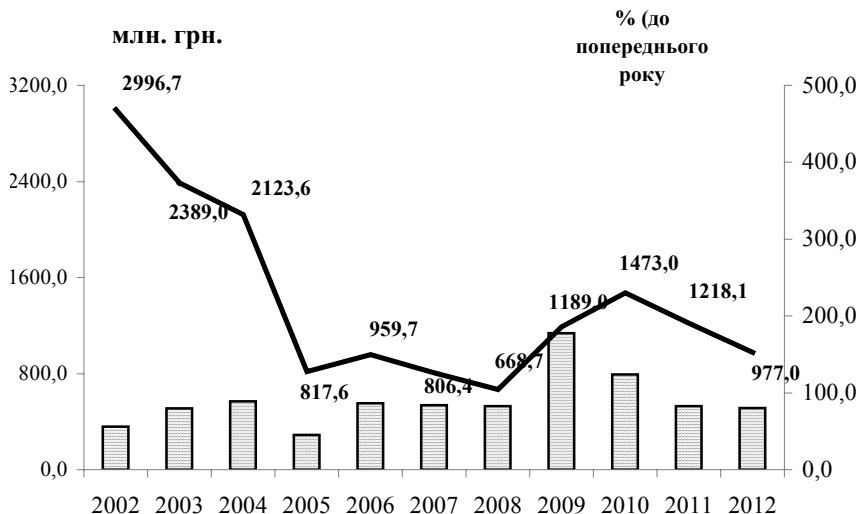

Рис. 2. Заборгованість з виплати заробітної плати на початок відповідного року [7]

З рис. 2 видно, що у докризові роки розміри заборгованості хоча й мали нестійкий характер, але спостерігалася тенденція до їх зниження. Однак у перший же кризовий рік (2008) заборгованість стала стрімко підвищуватися. Тобто тенденція сталого зниження заборгованості з виплати зарплати у 2001—2007 рр. під впливом кризи змінюється на зворотну тенденцію: за період 2008—2009 рр. заборгованість зросла майже у 2,2 разу і досягла 1,47 млрд грн.

Упродовж січня-листопада 2010 р. загальна сума заборгованості з виплати заробітної плати зменшилася на 9 %, або на 132,5 млн грн, і на 31 грудня становила 1218,1 млн грн, що дорівнює 6,2 % фонду оплати праці, нарахowanego за листопад 2010 р. Скорочення загальної суми заборгованості відбулося у результаті погашення боргів працівникам економічно активних підприємств. Упродовж січня-листопада 2010 р. заборгованість перед працівниками цієї категорії підприємств зменшилася на 20,5 % (на 196,2 млн грн) і на 1 грудня становила 759,8 млн грн [7].

Загальна сума невикраченої заробітної плати на 1 січня 2012 р. становила 977,4 млн грн (рис. 3).

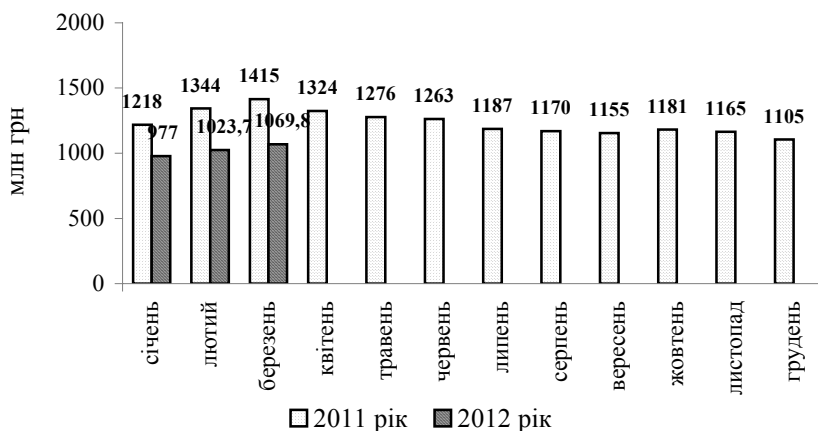

Рис. 3. Динаміка суми заборгованості з виплати заробітної плати (станом на 1 число відповідного місяця) [7]

Такий рівень заборгованості був досягнутий завдяки тому, що сума несплаченої заробітної плати протягом грудня 2011 року зменшилася на 11,6 % або 128,1 млн грн, що відбулося в основному за рахунок підприємств з виробництва машин та устаткування (на 46,3 млн грн), транспортних засобів та устаткування (на 30,9 млн грн), а також діяльності транспорту та зв'язку (на 25,1 млн грн) [7]. Прикрим залишається той факт, що борги з виплати заробітної плати на економічно активних підприємствах зросли у 4,4 разу й склали 436,1 млн грн, або 44,6 % від загальної суми заборгованості (інші суми припадали на підприємства-банкрути й економічно неактивні підприємства). Зменшення показників заборгованості у грудні 2011 р. було лише тимчасовим, і як бачимо з рис. 3 уже впродовж трьох місяців поточного року сума боргу зросла на 9,45 %, або на 92,4 млн грн.

Якщо розглядати структуру заборгованості з виплати заробітної плати за видами економічної діяльності на 1 січня 2012 р., то спостерігається наступна ситуація [7]:

більше ніж половина заборгованості (581,9 млн грн або 59,5 %) припадає на промисловість;

на другому місці з великим відривом від промисловості перебуває будівництво та операції з нерухомим майном, оренда, ін-

жиніринг і надання послуг підприємцям. Заборгованість за цими видами діяльності досягає 12,8 % і 12,5% від загальної суми;

питома вага заборгованості у сфері діяльності транспорту та зв'язку складає 4,0 % — це третє місце;

найменша заборгованість спостерігається у лісовому господарстві (0,7 млн грн, або 0,1 %), у державному управлінні (3,5 млн грн, або 0,4 % від загальної суми заборгованості), у рибальстві та рибництві (4,5 млн грн, що становить 0,5 % від загальної суми).

Отже, можна констатувати, що в Україні, де проблема несвоєчасної виплати заробітної плати існувала ще раніше, криза лише більше погіршила ситуацію з оплатою праці. Контроль за своєчасністю та повнотою оплати праці було покладено на державні органи влади та органи місцевого самоврядування, а саме: підрозділи Мінпраці, Державної податкової служби, місцеві ради, фінансові органи. Проте, жодна із зазначених інституцій не виконує в повному обсязі покладених на неї повноважень. Державні інспектори праці не виявляють наполегливості у захисті прав найманих працівників, немає очікуваної віддачі у регіонах і від діяльності комісій з питань погашення заборгованості з виплати заробітної плати, створених при місцевих органах влади.

Висновки. Підводячи підсумки варто зазначити, що світова фінансово-економічна криза негативно вплинула на основні макроекономічні показники України, що, у свою чергу, призвело до зниження розмірів реальної заробітної плати, а також зростання заборгованості з її у всіх видах економічної діяльності. Це викликає необхідність здійснення реформи заробітної плати. Здійснення такої реформи вбачається можливим завдяки чітко спланованим, раціонально виваженим та ефективно впровадженим заходам щодо системної модернізації економіки країни. Такими заходами можуть стати:

спрямування бюджетної політики на зниження інфляційного тиску, зокрема недопущення фінансування Державного бюджету за рахунок емісійних джерел;

сприяння розвитку самостійної зайнятості та мікропідприємництва;

залучення альтернативних джерел фінансування зарплати;

продовження реформи у сфері оплати праці шляхом відновлення оптимальних міжгалузевих і міжпосадових співвідношень, протидія руйнації основних засад єдиної тарифної сітки працівників бюджетної сфери;

удосконалення системи оплати праці, в результаті оцінки величини робочої сили, в основу якої повинно бути покладено вартість життєвих благ і послуг, необхідних для нормального життя працівника і членів його сім'ї (на сьогодні, щоб досягти цієї умови, потрібно збільшити середню заробітну плату принаймні в 5 разів);

введення в дію ефективних механізмів визначення рівня доходів, які будуть стримувати подальшу соціальну і економічну поляризацію суспільства, і сприяти згладжуванню різниці в доходах між різними верствами суспільства. Цей захід сприятиме подоланню бідності в країні;

запобігання погіршенню співвідношення між частками заробітної плати і прибутку у ВВП. Цим заходом держава мала б можливість продемонструвати готовність підтримати купівельну спроможність населення і таким чином стимулювати внутрішнє споживання;

доопрацювання системи оподаткування зарплати шляхом зниження податкових ставок та відновлення на якісно новому рівні прогресивної шкали оподаткування доходів фізичних осіб. Це дозволить стимулювати вихід з тіньової економіки значної кількості підприємств, що збільшить надходження коштів у бюджет.

Реалізація цих, а в подальшому й інших заходів з удосконалення системи оплати праці в Україні дозволила б наблизити величину частки зарплати у витратах на виробництво до рівня економічно розвинутих країн, а оплату робочої сили — до європейських стандартів. Це дозволило б суттєво підвищити рейтинг України серед європейських країн через зростання рівня доходів працюючого населення, наближення чинних умов праці до параметрів гідної праці.

Література

1. Бобиль В. Аналіз причин сучасної економічної кризи в Україні / В. Бобиль // Регіональна економіка. — 2011. — № 1. — С. 79—85.
2. Буковинський А. Шляхи подолання економічної кризи в Україні / А. Буковинський, Т. Унтковська // Економічна теорія. — 2009. — № 2. — С. 47—60.
3. Выход из кризиса: Глобальный пакт о рабочих местах / Международная организация труда. — С. РІ. / R.3 (Rev.), (Женева, июнь 2009 г.) — 10 с.
4. Заработная плата в мире в 2010—2011 гг.: политика в области заработной платы в период кризиса / Группа технической поддержки до-

стойного труда и Бюро МОТ для стран Восточной Европы и Центральной Азии 2010. — М.: МОТ. — 122 с.

5. Кондратчук К. С. Сущность и причины кризисных проявлений в мировой экономической системе / К. С. Кондратчук // Актуальні проблеми економіки. — 2010. — № 1. — С. 57—63.

6. Мизес Л. Экономический кризис и его причины / Мизес Л. — СПб.: Либроком, 2003. — 224 с.

7. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>

8. Электронный журнал: Заработная плата [Электронный ресурс] — Режим доступа: <http://www.profprensa.com/ZP.html>

Статтю подано до редакції 05.06.2012 р.

УДК 331.101.262

М. І. Хромов, д-р екон. наук,
провідний науковий співробітник,
Інститут економіки промисловості НАН України, м. Донецьк

ФАКТОРИ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ НА МЕЗОЕКОНОМІЧНОМУ РІВНІ ТА ЙОГО ВПЛИВУ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНУ

АНОТАЦІЯ. У статті визначено загальні наукові принципи дослідження процесу стратегічного управління та методологічна база стратегії розвитку людського капіталу мезоекономічного рівня. Виконано аналіз факторів ефективності функціонування регіонального людського капіталу.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: людський капітал, стратегія розвитку, методологія дослідження, економічна діагностика, критерії ефективності.

АННОТАЦИЯ. В статье определены общие научные принципы исследования процесса стратегического управления и методологическая база стратегии развития человеческого капитала мезоэкономического уровня. Выполнен анализ факторов эффективности функционирования регионального человеческого капитала.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: человеческий капитал, стратегия развития, методология исследования, экономическая диагностика, критерии эффективности.

ANNOTATION. In this article it is determined the general scientific principles for investigating the process of the strategic management and the methodological base of strategy the human capital development